

نقش اصول معماری بومی در تحقق معماری پایدار

زهرا حاجیلو

چکیده

در این جهان معماران همواره در پی یافتن راه کار های جدید برای یافتن زندگی مطلوب انسان بوده اند . از آنجا که نقاط ضعف و قوت یک ساختمان بر زیست بوم جهان تاثیر مستقیم خواهد داشت وظیفه ای بس حساس بر عهده معماران است . همواره معماری با دو مقوله ی تکنیک ساخت و ایدئولوژی شکل دهی به صورت مکان در گیر بوده است که در این میان پایداری جز الگوهای بنیادین طراحی می باشد . پس از مطرح شدن معماری پایدار ، راهکارهای بسیاری توسط مجامع بین المللی برای حل بحران های معاصر ارائه شده است ولی همواره مشکلات بسیاری در ایجاد معماری پایدار وجود دارد . پایداری به معنی ایجاد فرآیندی قابل تکرار میباشد و مفهومی است که بیشتر به عنوان اندازه ارزش یک روش به کار برده می شود با این نگرش درک اصول و ارزش های تکرار پذیر معماری بومی بسیار با ارزش میباشد . توجه به فرهنگ و ویژگی های بومی و ویژگی های گذشته بهره گیری از انرژی های تجدید شونده و پرهیز از بکارگیری انرژی های تجدید ناپذیر از اصول توسعه پایدار است . قدری تامل در معماری پایدار و اصول آن ما را به معماری بومی (مربوط به گذشته کشورمان) خواهد رساند مقوله معماری بومی در اصل رسیدن به معماری پایدار است . معماری بومی در ایران نه تنها پاسخگوی نیاز های انسان بود بلکه فراتر از آن در جهت رشد و تعالی آن نیز عمل می نموده است . روش این مقاله میبایستی بر اسناد کتابخانه ای میباشد و رویکردی توصیفی دارد . هدف از این مقاله درک اصول معماری بومی و شناساندن اصول و ارزش های نهان در آن در جهت تحقق معماری پایدار می باشد .

واژگان کلیدی : معماری بومی ، معماری پایدار ، پایداری ، انرژی ، توسعه پایدار

مقدمه

پایداری مفهومی است که در مبحث بوم‌شناسی که اشاره دارد به اعمالی که با ادامه روند حیات و اکوسیستم‌ها در سیتز قرار ندارند. پایداری برای انسان عبارت است از پتانسیلی برای کسب رفاه طولانی مدت که ابعاد زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی را در برگیرد. در واقع پایداری آن چیزی است که کیفیت برتر معماری و ایده پردازی هم ارزش با کیفیت مصالح مصرفی را تضمین می‌کند و از آنجا که عوامل پردازش در بناها طول عمر مفید و کارآمد و مصرف انرژی آن‌هاست، معماری پایدار این مهم را برای معماران به بهترین شکل به ارمغان می‌آورد.

اصطلاح پایداری برای نخستین بار در سال 1986 توسط کمیته جهانی گسترش محیط زیست تحت عنوان «روبارویی با نیازهای عصر حاضر بدون به مخاطره انداختن منابع نسل آینده برای مقابله با نیازهایشان» مطرح شد و هر روز بر ابعاد و دامنه آن افزوده می‌شود تا استراتژی‌های مناسبی پیش روی جهانیان قرار گیرد. (صارمی، 1376)

پرداختن به معماری پایدار و اسباب شکل‌گیری چنین رویکردی در طراحی معماری، لازمه شناخت عمیق تری از اهداف و توصیه‌های پایداری می‌باشد. از سویی حل مشکلات محیطی، فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی و پیوستگی شدید این موضوعات، مارا به سوی معماری بومی و رویکرد پایداری در مقایسه و سنجش با یکدیگر قرار میدهد تا آموزه‌های آن برای طراحی معماری امروز، استخراج گردد. پدیده معماری بومی به عنوان مقوله‌ای در زیبایی‌شناسی و عرفان، در خلوص اندیشه و احترام به طبیعت، موضوعی بسیار با اهمیت می‌باشد. معماری بومی با آنکه در طول تاریخ، دستخوش پدیده‌های دگرگون‌کننده بوده است ولی توانسته هویت ویژه خود را حفظ کند و نمایانگر آداب و رسوم، روحیه و احساسات، اندیشه و عقیده، ذوق و سلیقه هنر آنان باشد. (دادخواه، 1384+98)

تعاریفی از معماری بومی

بنابر تعریفی که پاولیور از معماری بومی دارد. معماری بومی آنگونه از معماری است که از درون جوامع رشد می‌کند و طی زمان خود را شرایط اجتماعی اقلیمی و فناوری سازگار می‌سازد و تکامل می‌یابد و بارزشه‌ها، اقتصاد و شیوه‌های زندگی فرهنگ‌هایی که مولد آن‌ها هستند سازگار می‌باشند و یا به طور خلاصه معماری بومی، معماری مردم و معماری توسط مردم و نه برای مردم است (نورمحمدی، 1388: 19) در این تعریف یکی از شاخصه‌های اصلی معماری بومی که مشارکت مردم در ساخت این‌گونه از معماری، قابل ملاحظه است و توجه به ارزش‌ها و هم‌سازی آن با طبیعت است.

در جایی دیگر راپاپورت نیز اینگونه معماری بومی را تعریف می‌کند: «این مسکن (بومی) تجلی آن ارزش‌های درحال تغییر و نیز تصویر خانه و جهان بینی و شیوه زندگی است و حاصل مجموعه‌ای از موقعیت‌هاست» (راپاپورت، 1388، 26). و یا از دید وی معماری بومی به جای تسلط بر طبیعت سعی در ایجاد تعادل با آن را دارد و این عامل را عامل برتری آن بر معماری‌های صاحب سبک در زمینه آنچه که به بررسی روابط میان محیط ساخته شده انسان و طبیعت برمیگردد، میدانند. (همان، 28)

معماری پیش از آنکه به دست برخی معماران چیره دست و مدیر، صاحب دانش‌های فنی و علمی، هنرمند، اندیشه پرداز و صاحب رای به شکل غنی شده در آید امری بوده روزمره، آفرینش متشابه و مترادف با هر تظاهراتی دیگر که انسان‌های در ترکیب بیش از دو چیز با یکدیگر، تحقق می‌بخشند. به دیگر سخن باید چنین گفت که ابتدا معماری

عامیانه ، بومی ، معماری سنتی و معماری بی تکلیف ، معماری بدیه ساز و ... زاده شده است و آنگاه معماری غنی شده ، معماری متکی بر قانون مندهای شکل ها و کاربرد ها ، معماری تشریفاتی و یا به عبارتی همه گیر و جهانی « معماری کلاسیک » پا به عرصه وجود نهاد . (فلامکی ، 1384 ، 30)

امروزه معماری بومی به عنوان ظرفی و میراثی از گذشتگان تلقی می شود . میراث مردمانی که آموزش معماری ندیده بودند و به آفرینش معماری م پرداختند - از راه بکاربردن عناصر معماری - ساختمان خاص برخی از شیوه های زندگی مردم را به عنوان برخی اندیشه های رایج در فضای زندگی جمعی در آثار خود متظاهر می کردند که آنان را به مکان یا به زیستگاه شان تعلق میبخشید و به تولید یگانگی میان خود آنان یا به زیست گاهشان می انجامید . (فلامکی ، 1384 ، 12)

مبانی معماری سنتی ایران

با توجه به بررسی آثاری که از گذشتگان باقی مانده ، ویژگی هایی مانند مردم واری ، پرهیز از بیهودگی ، نیازش ، خودپسندگی و درونگرایی ، توازن و تعادل و کمال و وحدت به عنوان شاخصه های بارز معماری ایرانی در بنا نمایان است . عدم تجمل گرایی که با کاربری بنا پیوند نزدیکی دارد ، و حریمی که محل امن آسایش مردمی شده است که از ویژگی های اخلاقی آنها محرومیت در کنار همدلی بوده است . در کنار این شاخصه ها ، روشنی ، وضوح ، اعتدال و متانت و وحدت و جامعیت و سلم و توازن در معماری و شهرسازی دوره اسلامی ایرانیان نیز به وضوح دیده می شود .

مطالعه متون اسلامی و فرهنگی ایرانیان روشن میدارد که معماری ایرانی دارای صفاتی چون بی زمانی و بی مکانی بوده و تنها چگونگی تجلی آنها ، با توجه به امکانات در دسترس و شرایط محیطی و فرهنگی ، متفاوت خواهد بود . نکته بارز در تمامی این ویژگی ها این است که اولاً همگی نشان از مشتق شدن از یک جهان بینی و تفکر را دارند که این جهان بینی عمدتاً بر جنبه معنوی حیات انسان ، بدون غفلت از نیازها و ضرورت های مادی زندگی استوار بوده است . ثانیاً علیرغم ثبات ظاهری اصول طی قرون متمادی ، تجلی کالبدی آن ها کاملاً متفاوت و بسته به زمان و مکان و همچنین تفسیری که از آن ها می شده در تغییر و تحول و تکامل بوده اند .

اصول ، مبانی و الگوهای معماری ایرانی

چگونگی بکارگیری اصول ، مبانی و الگوهای معماری ایرانی و تبدیل آن ها به خط و طرح ، پایان بخش مباحث نظری میر میران است . از نظر او اگرچه ما در معماری ایرانی ترکیب و تکثیر اشکال و پیچیدگی آنها را داریم میتوان به اصول و مبانی و الگوهایی دست یافت که حضور دائم در معماری داشته و با صورت های گوناگون و تکامل یافته خود را نشان داده اند .

در همین راستا معماریان نیز معتقد است که این اصول و مبانی و الگوها که با حضور ممتد در دوره های بعدی تکامل و پالایش یافته و دارای هویتی مستقل از زمان شده اند ، مفهوم عامی را از یک الگو یا عنصر معماری اولیه ارائه می دهند که شان تجریدی یافته و دارای تصور ذهنی و حامل بار عاطفی هستند و اگر بپذیریم این کیفیت مغروض زمان نیست ، بار دیگر اجازه خواهیم یافت که از آنها در شکل تجریدی خود در معماری استفاده کنیم . به عبارت دیگر هرگاه بتوانیم در بکارگیری این الگوها ، آنها را در سه گزینه 1. ترکیب ظاهر و کالبدی نماها 2. عملکرد و فعالیت های قابل مشاهده 3. مفاهیم در محیط بگنجانیم دستاورد مان آثاری خواهند شد که سه عنصر مفهوم ، هویت و زیباشناسی را در اثر به کمال می رسانند .

هویت ملی ایرانی و نمود آن در معماری سنتی

برای درک هویت معماری ایرانی می توان بابررسی اصول بناهای سنتی ایران و دریافت حکمت و عقاید حاکم بر آن ها عناصر هویت ساز معماری سنتی را دریافت . طبق نظر دکتر پیرنیا ویژگی های معماری ایران شامل پنج اصل : مردم واری ، پرهیز از بیهودگی ، نیارش ، درونگرایی و خودبسندگی است که در همه بناهای سنتی به نوعی قابل مشاهده است نمود های هویت را در معماری میتوان به صورت زیر مرتبط با ابعاد هویت ملی دانست . تکرار الگوهای گذشته میتواند نمودی از بعد میراث فرهنگی ملی ، اسطوره های ملی و حتی نمادهای ملی باشد ، استفاده از نماد ها را می توان مرتبط با بعد ارزش های ملی ، بعد اسطوره ها و نماد های ملی و در نهایت بعد دینی و باورهای مذهبی دانست . طراحی طبق اصل معمار بومی در بعد ویژگی های جغرافیایی جای دارد . تزئینات در ارتباط با ارزش های ملی ، باورهای مذهبی و اسطوره ها و نمادهای ملی معنا میابد . اما در گروه پنج اصل معماری ایرانی یعنی مردم واری (آموزه های اسلامی ، نشانگر این حقیقت است که اسلام عبادت صرف و دوری کردن از مردم را جایز نمیداند از طرفی ، نگاه معماری به انسان به منزله روح بنا است و کالبد بنا همان جسم است که معمار آن را میسازد . پس معمار موظف است کالبد بنا را متناسب با روح آن بیافریند) ، پرهیز از بیهودگی ، خودبسندگی ، نیارش و درونگرایی قابل بررسی در ابعاد ارزش های ملی ، ویژگی های جغرافیایی و باورهای دینی هستند .

روی کار آمدن معماری پایدار با تکیه بر هویت معماری

در دوران جدید معماری گذشته با توجه به طبیعت اطراف خود شکل گرفته بود نادیده گرفته شده و همسازی و همگونی با طبیعت معنا و مفهوم خود را از دست داده بود و انسان با نادیده انگاشتن اصولی که طی قرن ها مورد استفاده قرار گرفته بود ضربه شدیدی به ارکان زندگی خویش وارد کرد . از دید فان آیک ، هر گونه پیشنهاد شهرسازی یا معماری که به شرایط اجتماعی ، اقتصادی ، جغرافیایی ، سیاسی و فرمال بی توجه باشد و هویت انسان را تضمین نکند نمی تواند پاسخگوی خواسته های زندگی باشد . این دقیقا رفتاری بود که انسان قرن بیستم تنها برای دستیابی برای یک نتیجه که کمتر بر پایه مفاهیم گذشته استوار بود در پیش گرفته بود . هرچند نباید مسئله معماری بومی را دقیقا مترادف با مسئله معماری سنتی دانست ؛ زیرا گرچه نماد بومی به مقدار زیادی با سنت پیوند دارد اما تجلی جهانی ضرورتا تجلی امروزی نیست . در نهایت این روند رو به افول در اولین کنفرانس سازمان ملل که در مورد محیط زیست و توسعه در سال 1972 در استکهلم برگزار شد مورد بررسی قرار گرفت که یکی از نتایج آن روی کار آمدن مفهومی مانند پایداری و توسعه پایدار بود . تلاش توسعه پایدار برای بالا بردن سطح کیفی زندگی برای آیندگان است و تمامی جهات زندگی را در برمیگیرد . این مفهوم در راستایی عمل می کند که بتواند در آینده نیز به طور مستمر مورد استفاده قرار گیرد و در تقابل با آن نباشد یعنی در آن نیاز های آیندگان و توجه به نسل های بعدی مدنظر قرار گیرد .

توسعه پایدار از سه جنبه قابل بررسی است : پایداری زیست محیطی ، پایداری اجتماعی و پایداری اقتصادی . یک تحول زمانی پایدار است که پیوند نا گسستنی بین اکولوژی ، اقتصاد و امنیت اجتماعی وجود داشته باشد . (آذربایجانی ، 1385) حفاظت از انرژی ، کار با اقلیم ، کاهش استفاده از منابع جدید ، احترام به سایت ، احترام به کاربران و کل گرای از اصول توسعه پایدار می باشد .

کار ، استراحت ، تفریح و سایر فعالیت های انسان در محیط هایی صورت می گیرد که طراحی آن فضا توسط معماران صورت گرفته است . ویژگی این محیط ها برجهان پیرامون آن اثر میگذارد . از این رو نقش معماران در بحث توسعه پایدار بسیار مهم است . در بحث طراحی پایدار ساختمان جزئی از محیط پیرامون است که باید به عنوان بخشی از

اکوسیستم عمل کرده و در چرخه حیات قرار گیرد. هدف از طراحی ساختمان های پایدار از دیدگاه زیست محیطی کاهش مصرف منابع غیر قابل تجدید توسعه محیط طبیعی و حذف یا کاهش مصرف مواد سمی و یا آسیب رسان بر طبیعت در صنعت ساختمان سازی است. استفاده و بهره برداری از انرژی های بی زیان و پایدار مهمترین اصل در طراحی ساختمان های پایدار است. از جمله انرژی خورشید، باد، انرژی حاصل از جزر و مد و ... یک امر کلی که تقریباً در رابطه با کلیه ساختار های سنتی ایران صدق می کند، همگونی آن ها با عوامل اقلیمی است. در معماری سنتی ایران بهره برداری از منابع طبیعی به بهترین نحو صورت می گرفته است تا آنجا که معماری سنتی ایران نمونه بارز معماری پایدار است. از دید دوکسیادیس، معماری به همه ابعاد خود یعنی سه بعد پایه و همیشگی ارتفاع، طول و عمق، به اضافه بعد چهارم یعنی زمان نیاز دارد. او همچنین بر این باور بود که معماری باید در مقیاس های گوناگون که هر کدام استفاده از عناصر متفاوتی را ایجاب می کند، طرح گردد. شاید در کنار این دیدگاه و با بهره گیری از نکات مثبت بسیاری که در این معماری همساز با اقلیم نهفته است و ترکیب آن با تکنولوژی جدید بی آنکه آسیبی به ماهیت اصلی آن وارد آید بتوان به یک معمار پایدار بومی برای هر منطقه دست یافت که هم اصول و ارزش های گذشته را حفظ کند و هم هویت تا حدی از دست رفته معماری ایرانی را نیز بدان برگرداند.

عناصر مصالح معماری و تاثیر آن ها بر معماری پایدار

اگر آثار ایران سنتی را با آثار ایران امروز مقایسه نماییم، ناپذیرا بودن آثار امروز را نباید تنها در مسائل زیباشناختی آنها جستجو کرد بلکه برای ریشه یابی نابسامانی های باید پذیرفت که انسان و محیط وی کلیتی جدا ناپذیر از یکدیگرند. لارنس هالپرین با این باور که فضا ها و شهر ها پدیده ای طبیعی و اثری هنری است این نکته را یاد آور می شود که در طبیعت فرم ها از پیش طراحی شده نیستند و در حین رشد کامل می شوند. او در بیان شکل گیری فرم هنری مینویسد « فرم هنری، پیامد ذات طبیعی مصالح است و در روند پیوند آنها به یکدیگر به دست می آید. » بنابراین ناپذیرا بودن آثار امروز در مقایسه با آثار گذشته را می توان در عدم انطباق عوامل ذکر شده با یکدیگر دانست. از نمونه های بسیار خوب معماری پایدار ایران، معماری کویری این کشور است که در دوره اسلامی با تکیه بر ویژگی های دینی و بومی به خلق آثاری روی آورده است که به جرات می توان آن ها را در زمره ماندگارترین آثار دنیا قرار داد. معماری کویری ایران حاوی ویژگی های منحصر به فرد است که ضمن توجه به نیاز های زیباشناختی با ظرفیت های طبیعی و اکولوژیک بستر خود نیز منطبق است. در واقع این معماری نه تنها از کیفیت محیط های خود نکاسته بلکه ماهیت آن را نیز ارتقا بخشیده است. تکنیک های بکار رفته در این معماری در واقع بسیاری از مفاهیم نوین در عرصه معماری را نیز در بر میگیرد. آنچه از عناصر و مصالح در معماری مناطق کویر و حتی سایر مناطق در این کشور وجود دارد دارای ویژگی ها و خصوصیات خاص هستند که توجه به آنها میتواند ما را به هویت، مفهوم، انطباق و کار آمدی آنها در پیوستگی با ذات بنا رهنمون سازند. به زبان ساده تر، آنچه که معماران کویری بدان دست یافتند اگر فهمیده شوند و مورد استفاده قرار گیرند در پیمودن راه درست به معماران آینده کمک های فراوانی خواهد شد. عناصر بکار رفته در بنای کویری آنچنان پیوند عمیقی با بنا و مصالح و اقلیم برقرار نموده اند که نشان دهنده سیر صعودی و رشد دانش معماری در دوره های کهن ایران هستند.

پایداری از نظر لغوی

در لغت نامه دهخدا پایداری به معنای با دوام و ماندنی آمده است. در فرهنگ معین این واژه به معنای پایدار بودن و مقاومت از مصدر پایش به معنای پیاداری کردن و استفامت نشان دادن است.¹ فعل Sustain از ریشه لاتین Sustainere و از دو جز Sus (به معنای از پایین به بالا) و Tinere (به معنای نگهداشتن، حفظ کردن) تشکیل شده است و از سال 1290 در زبان انگلیسی به کار گرفته شده است. این فعل با مفاهیمی از قبیل حمایت، پشتیبانی و تداوم آمیخته است و صفت Sustainable در توصیف "شرایط، حالت و یا چیزی" به کار می رود که مورد پشتیبانی قرار گرفته یا به واسطه کمک یا تامین معاش، همچنان تداوم یافته است.

پایداری در معماری

ریشه های اصلی نهضت حفظ محیط زیست و معماری پایدار به قرن 19 بر میگردد. جان راسکین، ویلیام موریس، ریچارد تبالی از پیشگامان نهضت معماری پایدار محسوب می شود. راسکین در کتاب «هفت چراغ معماری» خود می گوید که جفت دستیابی به رشد و پیشرفت می توان نظم هارمونیک در طبیعت را الگو قرار داد. موریس باطگشت به فضای سبز حومه شهر و خود کفایی و احیاء صنایع محلی را توضیه می کرد. تبالی نیز از معماران خواسته که قدر نظم و زیبایی طبیعت را پاس دارند. (فیضی؛ محسن؛ خاک زند؛ مهدی؛ 1386: 62)

معماری پایدار که در واقع زیر مجموعه طراحی پایدار است را شاید بتوان یکی از جریان های مهم معاصر به حساب آورد که عکس العملی منطقی در برابر مسائل و مشکلات عصر صنعت به شمار می رود. برای مثال 50٪ از ذخایر سوختی در ساختمان های مصرف میشود که این به نوبه خود منجر به بحران های زیست محیطی شده و خواهد شد. بنابراین ضرورت ایجاد و توسعه هرچه بیشتر مقوله پایداری در معماری به خوبی قابل مشاهده است.

اصول معماری پایدار

اصولی که باید رعایت شود تا یک ساختمان در زمره بناهای پایدار طبقه بندی شود به شرح زیر است:

1. حفظ انرژی
2. هماهنگی با اقلیم
3. کاهش استفاده از منابع جدید
4. برآوردن نیازهای ساکنان
5. هماهنگی با سایت
6. کل گرایی

معماری پایدار یک ویژگی زمینه ای (بومی) است

پایداری با وجود شعارهای اساسی و فراگیرش که جهانی می باشند و مسئله حفظ زمین را هدف قرار می دهند، برای دستیابی به راهکارهای واقع بینانه و قابل اجرا از یک سو و حمایت از گوناگونی که در نفس طبیعت موجود است از

سوی دیگر ، رویکردهای محلی را توصیه می کند و شعار جهانی " فکر کنید اما منطقه ای عمل نمایید " را مورد توجه قرار می دهد .

اهمیت شناخت قابلیت های اقلیمی معماری بومی

خطر کاهش انرژی های فسیلی و محدودیت عرضه آن در اواسط سده بیستم موجب گرایش کشورهای صنعتی به طبیعت و بهره گیری از نیروهای آن به منظور بهبود شرایط زندگی شده که از میان توجه این کشورها به جنبه های مصرف انرژی در ساختمان موجب ابداع انواع تکنیک های طراحی اقلیمی شده است . البته این امر بدون توجه به معماری بومی و بهره گیری از الگو های آن امکان پذیر نبود . از طرف دیگر همانطور که الگوهای معماری ایران بعد از انقلاب صنعتی کاملاً تقلیدی و متناسب با فرهنگ غرب بود . استفاده از تکنیک های اقلیمی ارائه شده از سوی متخصصان کشورهای صنعتی نیز ، در صورت عدم توجه به معماری بومی از کارآیی لازم برخوردار نخواهد بود . علاوه بر این سابقه سکونت در ایران و پیشینه درخشان در زمینه معماری لزوم توجه به تکنیک های اقلیمی معماری بومی و استفاده از آن با شیوه مدرن را ضروری می داند . به عبارت دیگر هویت اصلی معماری پاسخگویی به نیاز های بشر در مکان است که در طول تاریخ همراه با افزایش تجربه انسان تکامل یافته است . به همین سبب شناخت و معرفی این ارزش ها نه تنها در شناسایی آن به جهانیان موثر است بلکه موجب راهنمایی جهت اصلاح و انطباق تکنیک های طراحی اقلیمی با شرایط بومی هر محل خواهد بود (راز جویان ، محمود ، 1821)

رویکرد پایداری در اصول معماری بومی ایران

وجود اصول در معماری ایران اجازه میدهد تا همه از زبان عمومی بین آن ها استفاده کنند. اصول ساختمان سنتی ایرانی ، از طریق واحد اندازه گیری استاندارد ، طراحی مدولار و تناسب در طراحی پدیدار می شود . چیزی که اصول معماری ایرانی ارائه می کند مبتنی بر توجه به مراحل وسطوح در طراحی و مدیریت ساخت می باشد . منظور از این بحث توصیه تکرار الگو و شکل نیست بلکه هدف شناسایی اصول معماری بومی و شناسایی مشکلاتی است که معماری بومی برای حل آن مطرح شده بود . معماری سنتی ایران اساساً بر موارد ذیل متمرکز شده است :

- نگاه به طبیعت و تداعی تقدس آن
- مراحل طراحی و طراحی انسانی
- پایایی بنا

نگاه به طبیعت و تداعی تقدس آن

یک اثر معماری از هنگام زاده شدن از لحظه ای که باید اولین گام های خود را برای کالبدی شدن بردارد ، با زمین در می آمیزد : از زمین آب دریافت میکند و پس از دگر کردن شکل ظاهری و محتوای شیمیایی - فیزیکی اش ، به میزان متفاوت ، باز پس اش می دهد ؛ روی به نسیم می کند و پشت به بادهایی که آزارش می دهند ؛ در آمیختگی با طبیعت ، هم با تبعیت از طبیعت همراه است و هم با بهره وری از آن . استقرار در محیط طبیعی ، خواه به دلیل تبعیت

و احترام به آن و خواه در رابطه با مجموعه اعتقاداتی که از فرهنگ کهن و تاریخ پر ماجرای سرزمین زاده شده ، با ظرافت و لطافت صورت می گیرد . (فلامکی ، 1384 : 82-83)

مراحل طراحی و طراحی انسانی

در معماری پایدار برآورده شدن نیاز های روحی و جسمی ساکنان از اهمیت خاصی برخوردار است (سفلایی ، 1383) . مردم واری که به نیاز ها و پیامد های مربوط به قابلیت کاربردی بودن یک ساختمان ، مربوط می شود ؛ یعنی تمام نیاز های استفاده کننده ساختمان با وجود رتبه اجتماعی آن ها باید پاسخ داده شود (پیرنیا ، 1383 : 26) در معماری بومی ، هدف درک روح مکان است و نه خود آن .

پایایی بنا

یکی از خصوصیات معماری ایرانی استفاده از هندسه در طرح هایش است ، قواعد هندسی در طراحی منجر به درک بهتر اندازه ، تناسب و زیبایی و نیروهای مربوط به سازه که با ساخت ساختمان سروکار دارد ، می شود . فهم دقیق هندسه و موارد مربوط به آن معماری ایران را قادر به ارائه فرم های پایدار تر و با ارزش می کند (پیرنیا ، 1382 : 25) واحد پایه اندازه گیری در ساختمان ، پیمون نامیده می شود که اساس سایر اندازه گیری ها می باشد . پیمون اندازه های خرد و یکسانی بود که در هر جا درخور نیازی که بدان بود ، به کار گرفته می شد (پیرنیا ، 1383 : 30-31)

فواید استفاده از کاربرد اصول معماری بومی ایرانی در راستای رویکرد معماری پایدار

اگر چنانچه قبول کنیم که شکل اعم از پدیده های اجتماعی یا طبیعی متعلق به جهان بیرون و دارای خصوصیات ویژه یا دارای انرژی خاص است (آن انرژی که می تواند هرچیز را بدل به چیز دیگری کند) و اگر باز بپذیریم که انسان در تدارک فضای ساخته شده با استفاده از شکل ها (با امکانات و محدودیت های محیطی) در قالب کاربری ها به نیاز های خود اعم از جسمانی و غیر جسمانی و ضرورت ها جواب می گفته است ، در آن حالت می توان ادعا کرد که معماری بومی در هر مقطعی از تاریخ کاربردی است البته با مفهوم فراگیر جسمانی و غیر جسمانی (ربوبی ، 1384 : 66) . به ویژگی هایی که می توانند به عنوان ارزش های تکرار پذیر در فرآیند معماری پایدار ، جهت ساخت و ساز های امروز مورد توجه قرار گیرند در جدول زیر اشاره شده است.

جنبه های فرهنگی - اجتماعی	جنبه های محیطی	جنبه های اقتصادی
▪ مردم واری :معماری بومی نسبت به فرهنگ اعضای اجتماع حساس رفتار میکند ؛ ازجمله درون گرایی که در نظر گرفتن نیازهای استفاده کننده از نظر نیاز او به حریم خصوصی و امنیت .	▪ توجه به ویژگی های معنایی طبیعت که منجر به ایجاد حس احترام به طبیعت و قناعت و معنادار شدن محیط ساخته شده می شود . ▪ توجه به ویژگی های مادی	▪ پرهیز از بیهودگی (قناعت) : که منجر به صرفه جویی در مصرف منابع و در نتیجه کاهش هزینه ها خواهد شد . ▪ انعطاف پذیری بنا که باعث

افزایش عمر آن می گردد و در نتیجه نیاز به ایجاد فضای جدید و تخریب فضاهای بی استفاده را کاهش می دهد . نیارش : ایجاد ساختمان هایی مستحکم که هزینه های تعمیرات و نگهداری را کاهش می دهد .	طبیعت و طراحی اقلیمی و سازگاری با محیط پیرامون . خود بسندگی استفاده از مصالح بوم آورد : استفاده از مصالح بی خطر ، سالم و بومی ، تکنولوژی موجود ، جوابگویی و شدنی بودن عملکرد ها که پیامد های مرتب شده در فعالیت های ساختمانی امروزه هستند. انرژی متمرکز شده و پیامد هایی چون مفاهیم ماندگاری ، نگه داشت پذیری ، تعمیر پذیری و سادگی مورد توجه قرار گرفته اند .	سازگاری : سازگاری با ساکنان ساختمان به دلیل قابلیت انعطاف پذیری معنا دار نمودن طبیعت در معماری که موجب ایجاد فرهنگ مصرف صحیح و قناعت می شود . پس نگری (تغییر عادات بد) : پرهیز کردن از چیز های غیر ضروری است که کارایی را پایین می آورد . توانایی و آمادگی ما برای تغییر ذهنمان ممکن است بتواند مشکلاتی را حل کند حتی بیش از یافتن یک راه حل قطعی برای یک مشکل .

نمودار 1 : ارزش های تکرار پذیر معماری بومی در هریک از زمینه های مورد توجه معماری پایدار

رازهای ماندگاری معماری بومی

علاوه بر مسائلی که امروز از عوامل مهم در ساخت بنا مطرح است (اقلیم ، امنیت ، اقتصاد ، مصرف مناسب انرژی و ...) ، مسائل و مفاهیم دیگری نیز وجود دارند که باید به آن ها هم توجه لازم را مبذول داشت تا بتوان یک معماری ماندگار هم از لحاظ کالبدی و هم از لحاظ معنایی به وجود آورد . بنابراین برای شناخت ویژگی های یک اثر ماندگار ، و رای بررسی کالبد مادی ، نیاز است تا راز و رمز های پنهانی که در قالب فرهنگ جامعه ، احترام به طبیعت و پاسخگویی به نیاز های روزمره انسان ، در معماری تجلی یافته اند را شناخت . به عبارت دیگر علاوه بر بررسی کالبد بنا ، باید آنچه را که به معماری ، معنا می بخشد و باعث زنده ماندن ابنیه می شود ؛ مورد بحث و مطالعه قرار گیرد . برخی از راز و رمز های معماری بومی بر موارد زیر متمرکز شده است :

1. هویت و طبیعت

2. وحدت و هماهنگی

3. زیبایی

نتیجه گیری

معماری پایدار یک معماری پویا است که باید با ویژگی های اقلیمی و فرهنگی و طبیعت هر منطقه هماهنگ و سازگار باشد ، ارزش های بومی به دلیل پاسخگو بودن به اقلیم و فرهنگ و اجتماع بسیار با ارزشمند هستند .

رویکرد معماری پایدار نیازمند بستر سازی بومی مناسب می باشد که باز بینی در مفهوم پایداری و اصول پایداری و توجه به ویژگی های بومی و تلفیق این ویژگی ها با نیاز های امروز می تواند در نهایت به یک معماری پایدار سوق یابد . در این جا منظور از ویژگی های بومی استفاده از ارزش های تکرار پذیر معماری بومی در فرآیند معماری می باشد .

مراجع

- عاکف ، ک ، علایی ، ع . معماری بومی ایران گامی به سوی پایداری ، اولین همایش ملی افق های نوین در توانمند سازی و توسعه پایدار معماری ، عمران ، گردشگری ، انرژی و محیط زیست شهری و روستایی ، 1393.
- عبدالله زاده ارخشان ، ا . استفاده از ارزش های معماری بومی در جهت نیل به معماری پایدار ، مجموع مقالات اولین کنگره بین المللی افق های جدید در معماری و شهر سازی ، تهران ، 1393 .
- موسوی، ع . پایداری در معماری بومی و سنتی ایران (نمونه موردی خانه بروجردی ها) ، کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار ، 1393 .
- لغت نامه دهخدا .
- عزیزی ، ش . نگاه کل نگر در فرآیند خلق اثر معماری و آموزش معماری پایدار .
- زندیه ، م ، پروردی نژاد ، س . توسعه پایدار و مفاهیم آن در معماری مسکونی ایران ، مجله مسکن و محیط روستا .
- ارمغان ، م ، گرجی مهلبانی ، ی . ارزش های معماری بومی ایرانی در رابطه با رویکرد معماری پایدار ، مجله مسکن و محیط روستا .
- شفیعیان داریانی ، ف ، پورجعفر ، م ، قبادی ، ع . مفهوم ماندگاری در معماری اسلامی و مقایسه آن با مفهوم پایداری در معماری معاصر ، فصلنامه پژوهش های معماری اسلامی / شماره 5 ، 1393 .